

Allierede flyvergrave og mindesmærker fra verdenskrigen i Danmark.

Artikel i Herning Folkeblad, april 2004. Arne Mosgaard.

Besættelsestid og begravelsen af allierede flyvere.

Den almindelige begravelse af allierede flyvere i Danmark kom fra starten af besættelsen til at foregå efter en række særlige tyske bestemmelser. I enkelte tilfælde blev begravelsen foretaget af en dansk præst. Dette forekom i årene frem til 1943, hvorefter der kom nye bestemmelser, som forsøgte at udelukke dansk deltagelse ved begravelsen af engelske flyvere. Hidtil havde deltagelse af danske myndighedspersoner været almindelig de fleste steder.

Gennem den første del af besættelsestiden lod den tyske værnemagt eventuelt dræbte britiske flyvere begrave i nærheden af de større militærforlægninger i Esbjerg, Frederikshavn og Ålborg. Undertiden drev dræbte flyvere i land på Jyllands vestkyst. Som regel blev de begravet på den nærmeste kirkegård. Derfor ses i dag flere flyvergrave på en række kirkegårde ude vestpå, f.eks. i Nr. Lyngvig, Husby, Sdr. Nissum, Fjaltring og Nr. Vorupør.

Da luftkrigen over Europa i 1943 tog en vending med angreb mod tyske byer, blev den tyske holdning til englænderne noget mere forbitret. De fjendtlige flyvere blev derefter benævnt som "terrorflyvere", hvilket medførte nye forholdsregler i forbindelse med begravelsen af nedskudte allierede flyvere.

Efter de nye regler skulle tyskerne undlade enhver form for æresbevisning og gejstlig deltagelse. Her i landet tog det sin tid at få gennemført de strammere bestemmelser, idet de almindelige lokale tyske chefer fortsatte den almindelige militære skik ved begravelserne.

Nedgravning på stedet.

Ændringerne i krigens hårdhed og den nazistiske tænkning påvirkede tonen i Danmark, hvor tilstandene skærpedes meget i løbet af 1944, hvor også traditionerne med tyske begravelser af faldne allierede totalt blev ændret.

De tyske myndigheder anså efterhånden de britiske bombebesætninger for at være "terrorbombere", som havde fået til opgave at udslutte det tyske folk. Derfor overvejede tyskerne at erklære de britiske flybesætninger for krigsforbrydere, men gjorde det ikke af frygt for tyske besætningers skæbne i tilfælde af gengældelse. Situationen var efterhånden så hadefuld i Tyskland, at flere britiske bombeflyvere blev lynchede, hvilket enkelte kilder angiver.

Fra sommeren 1944 (invasion i Frankrig) var der ikke længere tale om begravelsesordninger her i landet. Nu var det blevet til en *nedgravningsordre*, hvilket betød "nedgravning på stedet", der hvor et allieret fly var styrtet ned. De lokale tyske myndigheder var nødt til officielt at følge denne ordre. Men, de mest menneskelige officerer skammede sig over denne ukristelige råhed. Derfor foretog man nedgravningen i det skjulte. Det er senere påvist, at der blev foretaget nedgravning uden for kirkegårde af mindst 65 flyvere. I enkelte tilfælde blev der i hemmelighed fra lokal dansk side foretaget en flytning af de døde til egnens kirkegård, hvor flyverne blev stedt til hvile uden større ceremoniel.

Besætningerne fra de nedstyrkede ca. 300 fly over Danmark udgjorde omkring 1200 mand, hvoraf størstedelen er registreret som omkomne.

Over 1.000 britiske flyvere blev under krigen begravet i dansk jord. Omstændighederne, hvorunder disse begravelser foregik, var meget forskellige afhængig af tidspunktet. Men, den stedlige tyske kommandants holdninger spillede også en rolle.

Ved krigens slutning viste opgørelserne, at over halvdelen af omkomne allierede flyvere var blevet begravet på centralkirkegårdene. Men der var også foretaget allierede begravelse på yderligere 80 andre kirkegårde.

Rundt omkring på vore kirkegårde og i mindelunde findes i dag de mange allierede flyvergrave. Det drejer sig fortrinsvis om englændere, men også navne på unge mænd fra Canada, Australien, New Zealand, Polen og andre lande findes på de mange gravsten.

Efter 1945 er der rejst mindesmærker ved mere end 50 nedstyrtningssteder i Danmark. Desuden er der på mange kirkegårde anlagt RAF gravsteder, som gennem årene har været det centrale ved mindehøjtideligheder under afholdelse af befrielsesarrangementer.

Centralkirkegårdene, begravelsespladser 1939 - 1944.

De engelske overflyvninger blev øget i løbet af 1942. Som følge deraf steg også antallet af nedstyrtninger, hvor også mange flyvere omkom. Overalt i landet kunne der være begravelser, som tyskerne skulle tage sig af. Den hidtidige tyske ordning synes at være blevet for meget rejsen rundt til sådanne arrangementer. Derfor anså tyskerne det for nødvendigt, at fremtidige begravelser af dræbte flyvere blev ordnet efter faste regler og foretaget på en række centrale pladser rundt om i landet. På den måde blev nogle tidligere ofte benyttede begravelsespladser samt et par andre store kirkegårde udpeget til fremover at fungere som centralkirkegårde, hvor begravelserne skulle foregå efter de tyske myndigheders faste regulativer med deltagelse af nødvendige tyske og danske instanser.

Allerede fra 1940 var der foregået en del begravelser af engelske flyvere på kirkegårde og gravpladser i Esbjerg (Gravlunden ved Fourfeldt), Frederikshavn og Lemvig. Man manglede således at dække områderne i det sønderjyske samt Sjælland og øerne. Derpå blev Aabenraa og Svinø kirkegård mellem Næstved og Vordingborg udpeget til sammen med de øvrige at være centralkirkegårde, som skulle modtage dræbte allierede flyvere fra udpegede områder. Alligevel var der ikke mere fasthed i systemet, end at der også kunne forekomme begravelser på andre kirkegårde. Således blev der i Odense begravet så mange dræbte flyvere, at der her også næsten var tale om en centralkirkegård, som dækkede Fyn.

De ca. 1.000 britiske flyvere ligger begravet på omkring 110 danske kirkegårde. Lidt over halvdelen ligger på de fem centralkirkegårde, som tyskerne tog i anvendelse: Frederikshavn 62, Lemvig 42, Esbjerg 272, Aabenraa 144 og Svinø 62.

Hver af disse store gravpladser har fået opført det store britiske mindesmærke *Cross of Sacrifice*, som desuden findes på Bispebjerg kirkegård.

Gravlunden i Fourfeldt nord for Esbjerg var blevet anlagt som gravplads i 1939. I løbet af krigsårene blev der ført 272 britiske og 26 amerikanske flyvere til denne gravplads, som dermed blev den største britiske gravplads i Skandinavien.

Svinø Kirkegård med 62 flyvergrave forsynet med headstones. Desuden findes en mindesten med inskriptionen: 46 amerikanske flyvere faldet i 2. verdenskrig lå begravet i Svinø Mindelund i årene 1943 – 1948. (De jordiske rester af amerikanerne blev ført hjem til USA i 1948).

Lemvig Kirkegård er den mindste af de fem centralkirkegårde. Fra maj 1941 til december 1943 blev der efter almindelige kristne ritualer begravet 42 britiske og 6 amerikanske flyvere (samt en amerikaner i maj 1944) her på Lemvig Kirkegård. Ved slutningen af 1943 ophørte denne kirkegård med at være centralkirkegård.

Frederikshavn Kirkegård – her ligger 62 britiske og 4 amerikanske flyvere begravet. Fra den periode, hvor tyskerne foretog begravelserne i Frederikshavn, foretog dels nogle beretninger, dels en række billeder fra ceremonierne.

Aabenraa Kirkegaard – tyskerne tog kirkegården i anvendelse i foråret 1942 ved begravelsen af seks polske RAF-flyvere. Dette blev meddelt til byens myndigheder, hvormed

der var indledt en sædvane med en sådan underretning, når flyvere skulle begravnes. Under krigen blev der i alt begravet 151 britiske og 4 amerikanske flyvere her.

Odense. Den største gravplads uden for centralkirkegårde var Odense kirkegård, hvor der blev begravet 22 britiske og fire amerikanske flyvere.

København. Bispebjerg. 40 grave under tilsyn af Commonwealth War Graves Commission.

En senere opgørelse viser, at der efter registreringerne i 1978 var begravet 1014 allierede flyvere på 108 kirkegårde i Danmark. Dette viser, at der i en lang række tilfælde er foretaget lokale begravelser under hele besættelsestiden. Det har først og fremmest drejet sig om druknede flyvere og søfolk, men også om tilfælde, hvor en lokalbefolkning tog sagen i egen hånd. F.eks. som i Dejbjerg og Skarrild.

Efterkrigstiden.

Den engelske Commonwealth War Graves Commission, som varetager og fører tilsyn med krigergravene fra de to verdenskrige, indførte efter Anden Verdenskrig ensartede gravsten for de faldne – de såkaldte "Headstones". Stenene er forsynet med den faldnes navn, data, tilhørende våbenmærke (logo) og en eventuel anden indskrift. Ikke identificerede flyvere fik en sten med indskrift: "Kun kendt af Gud."

Hver enkelt falden soldat fra Det Britiske Imperium har fået en headstone rejst i det land, hvor vedkommende soldat faldt.

I 1947 fremlagde Commonwealth War Graves Commission (CWGC) en plan for, hvordan man fra engelsk side forestillede sig at anlægge eller omlægge de allierede gravpladser i Danmark. På de ovennævnte centralkirkegårde blev det derfor i høj grad CWGC, som fik indflydelse på det udseende gravpladserne/mindelundene skulle få fremover. De store gravpladser blev hver især forsynet med det store kors, Cross of Sacrifice. Hvis det var muligt at identificere den enkelte, blev hans grav forsynet med en såkaldt "headstone" med mandens navn og øvrige data samt nederst en inskription, som udtrykte de efterladtes ønske. Headstones var en standardtype gravsten, som blev anvendt overalt inden for Det britiske Imperium. De mange britiske headstones begyndte at ankomme til landet i 1950 sammen med de store Cross of Sacrifice, som blev rejst på de større mindepladser/centralkirkegårde.

Flere steder forekom et samarbejde mellem lokale folk og CWGC angående anlæg af stedets gravplads. Det var især de steder, hvor der kort efter befrielsen var blevet rejst et mindesmærke over begravede flyvere. Hvis der var tale om et mindre mindeanlæg, lod englænderne dette udbygge ved også at opsætte headstones. Andre steder var flyvergraven blevet forsynet med både monument samt sten med navne og anden inskription. Sådanne større mindesmærker, som f.eks. i Gørding, Randbøl og Skarrild fik ikke opsat yderligere markeringer i form af headstones eller andet, idet englænderne anerkendte sådanne mindesmærker, der jo i øvrigt var fredet, som værende et absolut værdigt krigsmindesmærke. Arkivet i Skarrild opbevarer dokumenter og breve, som viser samarbejdet mellem menighedsråd, Kirkeministerium og CWGC.

Commonwealth War Graves Commission og den danske regering indgik i 1954 en overenskomst vedrørende de britiske krigergrave i Danmark. Regeringen anerkendte CWGC som officiel myndighed, der på det britiske statssamfunds vegne fik overdraget at føre tilsyn med engelske grave. Ordningen skulle gælde i 60 år, altså frem til år 2014. Jfr. en række bestemmelser i overenskomsten har de britiske repræsentanter siden ført tilsyn med gravene.

Uden for gravpladser og kirkegårde er der rejst 46 monumenter og mindesten, som beretter om de vestallieredes tab i forbindelsen med luftkrigen over Danmark. Af disse mindesmærker er de 41 rejst på selve nedstyrtningsstederne. Tre er rejst for grupper af omkomne flyvere. Desuden findes to af anden art.

Flyvergravene i Vestjylland.

De allierede flyvergrave i Vestjylland er som i de øvrige dele af landet anlagt eller omlagt i de første år efter befrielsen. I enkelte tilfælde er det sket i forbindelse med en genbegravelse af omkomne flyvere, som tyskerne under besættelsen havde begravet i nærheden af nedstyrtningsstedet.

Fra sommeren 1944 forekom begravelser af allierede flyvere som direkte nedgravninger på stedet en flere gange rundt om her i landsdelen, selv om det var meget imod danske traditioner. Efter krigen er det lykkedes at finde frem til den slags begravelser. De omkomne flyvere blev gravet op igen, blev identificerede og genbegravet på den nærmeste lokale kirkegård.

På trods af tyskernes ”grave ned på stedet – ordrer” skete det i nogle tilfælde, at danskerne tog sagen i egen hånd og gav en allieret flybesætning en hæderlig, kristen begravelse på sognets kirkegård. Som regel foregik det under tyske protester både før og efter en sådan handling.

Dette har været medvirkende til, at der i dag findes ”englændergrave” på mange forskellige danske kirkegårde. Oftest vil det være grave, som stammer fra tiden efter august 1944.

I tidens løb har flere hundrede slægtninge og pårørende fra mange lande besøgt de allierede flyvergrave i Danmark. Ofte er det sket i forbindelse med 4-maj arrangementer, som på traditionel vis stadig holdes i hævd. Ligeledes har mange veteraner og kammerater til de faldne været på besøg samt deltaget i afsløringer og mindehøjtideligheder.

Traditionen med kranselægning blev påbegyndt her på egnen i 1947. Det var den lokale afdeling af Frihedsfonden, som varetog denne handling med at lægge en krans ved betydelige krigsmindesmærker i området: Kaj Munks mindekors ved Hørbylunde, i Herning Mindepark og ved flyvergraven i Skarrild.

Gennem de senere år er der ved forbindelse med RAF veteranorganisationer organiseret deltagelse af gamle flyvere, når 5.-maj mindehøjtidelighederne blev afviklet.

Her i 2004 er der planlagt en sådan højtidelighed med engelsk deltagelse i Skarrild. Både veteraner og pårørende til de omkomne flyvere har ønsket at deltage.

Fra engelsk side er man særdeles opmærksom på den danske omhu med vedligeholdelsen af mindesmærkerne. Hvor det er muligt deltager repræsentanter fra de engelske myndigheder her i landet, når der afholdes ceremonier af en eller anden art. Specielt vil det dreje sig om arrangementer i forbindelse med mindehøjtideligheder for befrielsen.

Ved den engelske ambassade er det deres Defence Attaché, som varetager Commonwealth War Graves Commission myndigheden i Danmark. Aktuelt varetages embedet af Commander Richard P B Ayers fra Royal Navy.

Commander Ayers har rettet henvendelse til undertegnede, og det blev aftalt, at der skulle afholdes et uformelt møde i Skarrild, hvor Mr. Ayers ønskede at møde folkene fra Skarrild-Karstoft museum. Desuden vil han benytte lejligheden til se inden for i museet.

På den måde kommer CWGC's repræsentant meget rundt i landet, når der lejlighedsvis skal aflægges besøg ved et af de 114 gravanlæg, englænderne fører tilsyn med.

Som det fremgår af ovenstående blev en del omkomne flyvere fra vort område ført til Gravlunden ved Esbjerg for at blive begravet. I nogle tilfælde er der rejst mindesten på nedstyrtningsstederne, men de

omkomne ligger begravet et andet sted. Eksempelvis de omkomne flyvere ved nedstyrtningen i Brande, Ikast og fra flere styrt i østlige Midtjylland.

De allierede mindesmærker vidner alle om begivenheder og omstændigheder ved nogle af de dramatiske flystyrt, som gik forud, når en egn eller et sogn pludselig stod med et antal døde, som efter almindelig skik skulle begravnes. Under de særlige omstændigheder var det handlinger og begravelser, som blev gennemført på trods af værnemagtens bestemmelser.

Både danske interesserede og repræsentanter for den britiske *War Graves Commission* har fortsat arbejdet med at finde frem til savnede og uidentificerede engelske flyvere helt frem til nutiden. Der har været stor interesse for sagen takket være flere bøger om dette emne. Særlig har Anders Bjørnvad gjort en meget stor indsats. En nyere bog af oberst Helge William Gram har også været med til at belyse en række af de dunkle sager og uopklarede begivenheder omkring meldinger om savnede eller begravede ukendte på vore kirkegårde.

Kilder: Anders Bjørnvad: *Faldne allierede Flyvere 1939-1945. Krigens Monumenter 1940-1945.*
H.W. Gram: *Skudt ned over Danmark.*

The British Defence Attaché, Commander Richard P.B. Ayers ved flyvergraven i Skarrild, den 11. marts 2004.

RAF veteraner fra 57 & 630 Squadron Associations ved mindehøjtidelighed i maj 2003.
 Fra venstre: Wing Commander Jim Wright, Warrant Officer Alex Fraser, Squadron Leader Mervyn Davies og Warrant Officer Buck Buckley. Flere af veteranerne fortalte om deltagelsen i bombetogterne, hvor dansk territorium jævnligt blev overfløjet. Her var det stærkt befæstede område ved Esbjerg især frygtet.

Gravlunden ved Esbjerg. Midt i feltet med 280 hvide engelske gravsten ses det store "Cross of Sacrifice". Commonwealth War Graves Commission fører tilsyn med de britiske krigergrave overalt i verden, hvor faldne engelske soldater fra verdenskrigene ligger begravet. På udvalgte, større gravpladser rejses, som her i Esbjerg, det store mindekors. Det er lykkedes at identificere næsten alle de omkomne, som ligger begravet i Gravlunden. Men der ses her, som på de fleste vestjyske kirkegårde, gravsten, hvor inskriptionen fortæller om en ukendt soldat. En del af forklaringen ligger i, at mange omkomne flyvere drev i land på strandene op langs Jylland. Efter lang tid i vandet kunne det være meget vanskelig at identificere dem. Værnemagtens repræsentanter sørgede i mange tilfælde blot for en simpel begravelse. I den forbindelse var det praktisk med de store centrale gravpladser.